

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 331

Problemy rozwoju regionalnego i lokalnego

Redaktorzy naukowci
Elżbieta Sobczak, Beata Bał-Domańska,
Marek Obrębalski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego

**DOLNY
ŚLĄSK**

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-456-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp.....	9
Beata Bal-Domańska, Michał Bernard Pietrzak: Modelowanie wzrostu gospodarczego na podstawie rozszerzonego modelu Solowa-Swana z uwzględnieniem aspektu przestrzennego.....	11
Grażyna Bojęć: Nowy wskaźnik zadłużenia a koszty obsługi długu w jednostkach samorządu terytorialnego na przykładzie powiatu jeleniogórskiego.....	19
Dariusz Głuszczyk: Kredyty bankowe jako źródło finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw – analiza w przekroju regionów Polski.....	30
Dariusz Głuszczyk: Kredyt technologiczny jako instrument wsparcia innowacji małych i średnich przedsiębiorstw – analiza w przekroju regionów Polski.....	41
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Zmiany czynników lokalizacji podmiotów turystycznych	53
Marek Kiczek: Zmiany udziału dochodów własnych w dochodach ogółem gmin województwa podkarpackiego w latach 2006, 2012.....	64
Renata Lisowska: Wsparcie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw przez samorząd terytorialny w obszarach zmarginalizowanych.....	75
Olga Ławińska: Ocena efektywności inwestycji współfinansowanych funduszami Unii Europejskiej na przykładzie budowy oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej w gminie Kłomnice w latach 2009-2012.....	85
Marek Obrębalski, Marek Walesiak: Terytorialny wymiar polityki rozwoju regionalnego województwa dolnośląskiego w latach 2014-2020	96
Katarzyna Przybyła: Poziom rozwoju infrastruktury technicznej w miastach wojewódzkich Polski.....	106
Adam Przybyłowski: Gospodarka regionalna w aspekcie pomiaru zrównoważonego transportu.....	116
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: Wykorzystanie analizy wielogrupowej do porównania rynku pracy w regionach.....	125
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: Sposoby wyznaczania środków regionów na potrzeby analiz przestrzennych.....	134
Alicja Sekuła, Beata A. Basińska: Dlaczego subwencje nie są rozwojowe? Próba identyfikacji przyczyn braku wpływu subwencji na wydatki inwestycyjne	146
Elżbieta Sobczak: Harmonijność inteligentnego rozwoju województw Polski	158
Roman Sobczak: Zróżnicowanie zasobów ludzkich w nauce i technice w krajach Unii Europejskiej.....	169

Wioleta Sobczak, Lilianna Jabłońska, Lidia Gunerka: Zmiany strukturalne w powierzchni gruntów użytkowanych ogrodniczo w województwie mazowieckim w świetle spisów rolnych.....	180
Danuta Strahl, Andrzej Sokółowski: Propozycja podejścia metodologicznego do oceny zależności między inteligentnym rozwojem a wrażliwością na kryzys ekonomiczny w wymiarze regionalnym	190
Agnieszka Stacherzak, Maria Heldak, Jan Kazak: Obciążenia finansowe gmin kosztami realizacji dróg	201
Artur Stec: Związek między funkcją turystyczną a wydatkami na turystykę w miastach na prawach powiatu w województwie podkarpackim w latach 2008-2012.....	213
Aldona Standar: Rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.....	224
Justyna Weltrowska, Wojciech Kisiała: Obszary koncentracji ubóstwa w strukturze przestrzennej miasta (na przykładzie Poznania).....	235
Wioletta Wierzbicka: Potencjał innowacyjny polskich regionów – analiza taksonomiczna.....	246
Justyna Wilk: Dane symboliczne w analizie regionalnego zróżnicowania sytuacji gospodarczej	257
Dariusz Zawada: Identyfikacja i ocena walorów użytkowych miast – studium przypadku dla Jeleniej Góry i Legnicy.....	270
Marcelina Zapotoczna, Joanna Cymerman: Zastosowanie analizy wielowymiarowej do oceny rozwoju lokalnych rynków nieruchomości mieszkaniowych na przykładzie miast wojewódzkich.....	282

Summaries

Beata Bal-Domańska, Michał Bernard Pietrzak: Economic growth modelling based on the augmented Solow-Swan model considering the special aspect ..	18
Grażyna Bojęć: New debt indicator vs. debt servicing costs in self-government units: Jelenia Góra county example.....	29
Dariusz Głuszczyk: Bank credits as a source of financing innovative activities of enterprises – an analysis by regions of Poland.....	40
Dariusz Głuszczyk: Technology credit as an instrument of support to small and medium-sized enterprises – an analysis by regions of Poland.....	52
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Changes in factors of tourism entities location	63
Marek Kiczek: Changes of the participation level of own communes income in the total income of Podkarpackie Voivodeship communes in 2006, 2012.....	74
Renata Lisowska: Support for the development of small and medium-sized enterprises in marginalised areas provided by local government	84

Olga Ławińska: Effectiveness evaluation of co-financed European Union funds investment on the example of sewage treatment plant and sewage system in Kłomnice community in the years 2009-2012	95
Marek Obrębalski, Marek Walesiak: Territorial dimension of regional development policy in Lower Silesia region in 2014-2020	105
Katarzyna Przybyła: The level of technical infrastructure in Voivodeship cities in Poland	115
Adam Przybyłowski: Regional economy in the context of sustainable transport measurement	124
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: The application of multiple group analysis in labour market analysis of regions	133
Małgorzata Sej-Kolasa, Mirosława Sztemberg-Lewandowska: The ways of outlining the centers of regions for the purposes of spatial analyses	145
Alicja Sekuła, Beata A. Basińska: Why are not subsidies developmental? An attempt to identify the reasons of the lack of influence on investment expenditures	157
Elżbieta Sobczak: Harmonious smart growth of voivodeships in Poland	168
Roman Sobczak: Diversity of human resources in science and technology in the European Union countries	179
Wioleta Sobczak, Lilianna Jabłońska, Lidia Gunerka: Structural changes in horticultural production in the Mazovian Voivodeship in the light of the national agricultural census	189
Danuta Strahl, Andrzej Sokółowski: The proposal of methodological approach to the assessment of relations between smart growth and vulnerability to economic crisis at the regional level	200
Agnieszka Stacherzak, Maria Heldak, Jan Kazak: Financial burden of municipalities with the costs of roads development	212
Artur Stec: The relationship between tourist function and expenditure on tourism in cities with county rights in the Podkarpackie Voivodeship in 2008-2012	222
Aldona Standar: The development of water supply and sewerage system in rural areas of the Great Poland Voivodeship after Polish accession to the European Union	234
Justyna Weltrowska, Wojciech Kisiał: Areas of concentration of poverty in the city's spatial structure (the case study of Poznań)	245
Wioletta Wierzbicka: Innovative potential of Polish regions – taxonomic analysis	256
Justyna Wilk: Symbolic data in the analysis of regional diversification of economic situation	269
Dariusz Zawada: Identification and assessment of utility values of the cities – case study of Jelenia Góra and Legnica	281
Marcelina Zapotoczna, Joanna Cymerman: Applying multidimensional analysis to assess the development of local housing property markets on the basis of voivodeship cities	293

Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ZMIANY CZYNNIKÓW LOKALIZACJI PODMIOTÓW TURYSTYCZNYCH

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja skupisk podmiotów turystycznych i rozpoznanie wpływu czynników determinujących rozwój potencjału tych skupisk. Opracowanie jest wynikiem analizy literatury i jej weryfikacji empirycznej z wykorzystaniem wskaźnika lokalizacji LQ i miary syntetycznej D. Strahl. W nowych warunkach tradycyjne czynniki lokalizacji tracą na znaczeniu na rzecz nowych, takich jak m.in.: chłonność rynku, kapitał społeczny i zakres kooperacji, wysoko wykwalifikowany, o różnym profilu kapitał ludzki czy dogodne warunki finansowe. Identyfikacja skupisk podmiotów turystycznych nie jest zadaniem prostym i jednoznacznym, w tym celu wykorzystywane są metody ilościowe. Z badań wynika, że jedynie w dwóch województwach w Polsce, tj. warmińsko-mazurskim i dolnośląskim, w rozwoju skupisk podmiotów turystycznych badane czynniki lokalizacji odgrywają istotną rolę.

Słowa kluczowe: czynniki lokalizacji, podmiot turystyczny, klaster.

DOI: 10.15611/pn.2014.331.05

1. Wstęp

Przedsiębiorcy poszukują miejsc, których potencjał pozwoli im w optymalny sposób osiągnąć cele związane z ich zamierzoną działalnością gospodarczą. Problem lokalizacji jest jednym z najważniejszych zagadnień zarówno dla przedsiębiorcy, pracownika, społeczności lokalnej, jak i całego państwa. Wpływa bowiem na nakłady inwestycyjne i koszty działalności przedsiębiorstwa, warunki pracy i życia pracownika, poziom rozwoju lokalnego, regionalnego i gospodarki kraju.

Oddziaływanie poszczególnych czynników lokalizacyjnych podlega zmianom w czasie, przestrzeni i w odniesieniu do branż, pod względem zarówno ilości, jakości, jak i struktury ważności. Zmienność znaczenia czynników lokalizacji zależy od wielu uwarunkowań. Do nich zalicza się przede wszystkim: zmiany ustroju społeczno-gospodarczego, politykę państwa, zmiany w środowisku przyrodniczym i zasobach naturalnych, postęp naukowo-techniczny, społeczno-gospodarczy [Budner 2003, s. 38; Stawasz 2004, s. 76-77]. Zmieniają się również czynniki decydujące o lokalizacji podmiotów gospodarki turystycznej. Zgodnie z nowym paradygmatem

turystyki [Alejziak 1999, s. 213] określanym jako turystyka 3E (*education, excitement, entertainment* – edukacja, ekscytacja i rozrywka) coraz większego znaczenia nabierają czynniki kulturowe, technologia komunikacyjno-informacyjna (ICT), efektywna polityka turystyczna i produkty turystyczne (zamiast walorów turystycznych). Turyści poszukują bowiem możliwości ciekawego i/lub aktywnego spędzenia czasu, pozwalającego na łączenie rozrywki z poznawaniem świata.

Celem artykułu jest identyfikacja skupisk podmiotów turystycznych i rozpoznanie wpływu czynników determinujących rozwój potencjału tych skupisk.

W analizie przyjęto następującą hipotezę badawczą: w związku ze wzrostem zamożności, wykształcenia, wiedzy i doświadczenia turystów, rozwojem technologii ICT i globalizacją zmieniły się czynniki lokalizacji podmiotów gospodarki turystycznej. Większe znaczenie mają: wysoko wykwalifikowany, o różnym profilu kapitał ludzki, atrakcyjne ceny nieruchomości, profesjonalizm administracji regionalnej i lokalnej, wysoka chłonność rynku lokalnego, wysoka jakość życia mieszkańców (szczególnie jakość instytucji kultury, oświaty i rozrywki).

W pierwszej części artykułu zagadnienie ujęto w aspekcie poznawczym. Opierając się na założeniach koncepcji ekonomicznych, zidentyfikowano czynniki lokalizacji działalności gospodarczej w turystyce i wykazano ich zmienność. W drugiej natomiast dokonano identyfikacji potencjału skupisk podmiotów turystycznych w ujęciu regionalnym w Polsce i pogłębiono badanie o wpływ rozpoznanych czynników na potencjał tych skupisk. Opracowanie jest wynikiem analizy literatury, treści źródeł internetowych i weryfikacji empirycznej z wykorzystaniem wskaźnika lokalizacji LQ i miary syntetycznej D. Strahl.

2. Przegląd koncepcji teoretycznych dotyczących lokalizacji podmiotów gospodarczych

Kształtowanie struktur przestrzennych wyjaśniają klasyczne i nowoczesne teorie lokalizacji, których podstawą jest stwierdzenie, że koszty produkcji i dochody zakładu zależą od jego położenia. Do klasycznych (właściwych) autorzy zaliczają teorie von Thüнена, Webera, Hoovera, Christallera i Löscha [Budner 2003, s. 50-67; Stawasz (red.) 2004, s. 62-64; Korenik, Słodczyk (red.) 2005, s. 22]. W teoriach tych podkreślane są czynniki: odległość od rynku zbytu, odległość od zasobów surowcowych, sieć transportowa, dostępność odpowiedniej siły roboczej, skupienie producentów i konsumentów, czynniki instytucjonalne (np. lokalna polityka podatkowa), stabilna konkurencja. W późniejszych koncepcjach lokalizacji zaczęto zwracać większą uwagę na efekty aglomeracji i procesy urbanizacji, które związane są z korzyściami, jakie powstają z bliskiej lokalizacji wielu firm. Proces koncentracji branż na ograniczonej powierzchni pozwala na osiągnięcie wystarczającej masy przyciągającej dalsze czynniki wytwórcze. Wielkość rynku w aglomeracji i łatwiejszy dostęp do zasobów, w tym głównie zasobów wiedzy i wysokich kwalifikacji na różnorodnym rynku pracy, powoduje przyciąganie branż kooperujących, a także konkurentów.

Po roku 1980 nastąpił szybki rozwój teorii i koncepcji wyjaśniających przestrzenną koncentrację działań ekonomicznych, wśród których E. Nowińska-Łażniewska podkreśla: koncepcję nowych przestrzeni przemysłowych, teorię obszarów przemysłowych, koncepcję systemów innowacyjnych, innowacyjnego środowiska, *clusters* według Portera, nową geografie ekonomiczną, nową regionalną teorię wzrostu, koncepcję regionu uczącego się, przestrzenną dynamiczną teorię rynku i teorię ekonomii ewolucyjnej [Nowińska-Łażniewska 2004, s. 18-65]. Koncepcje, które wydają się szczególnie użyteczne do analizowania skupisk podmiotów turystycznych, to: koncepcja rozwoju turystycznego Oppermanna oparta na efekcie enklawy [Oppermann 1993, s. 535-556], koncepcja dwóch sektorów turystycznych Cohena [1972, s. 164-182] i koncepcja peryferii Christallera [1964, s. 95-105]. Oppermann zauważył, że obszar o funkcjach turystycznych staje się – w związku z licznymi powiązaniem zewnętrznymi – czymś wyodrębnionym z reszty kraju. W swojej koncepcji Cohen identyfikuje problem niekorzyści aglomeracji. Nadmierna koncentracja usług turystycznych wpływa na obniżenie dochodów z tytułu podatków i opłat wnoszonych przez przedsiębiorstwa turystyczne ze względu na funkcjonowanie na szeroką skalę działalności nierejestrowanej. Zdaniem Christallera podmioty popytu turystycznego, pragnąc zaspokoić swoje potrzeby wypoczynkowe, kierują się przede wszystkim walorami środowiska przyrodniczego, pomijając ośrodki miejskie. Dostrzegał także inne ich potrzeby, takie jak poznawcze, handlowe i biznesowe, wyjaśniając ruch turystyczny do miast. W koncepcjach tych podkreślane są następujące czynniki: dostępność komunikacyjna obszaru, walory przyrodnicze obszarów peryferyjnych, uzupełniające znaczenie czynników kulturowych, personel świadczący usługi turystyczne traktowany jako siła robocza.

Zmiany, jakie zaszły w popycie turystycznym, spowodowały tworzenie nowych koncepcji wyjaśniających przestrzenną koncentrację podmiotów turystycznych. Za najważniejszą należy uznać teorię 3E (edukacja, ekscytacja i rozrywka), która podkreśla znaczenie czynnego wypoczynku, wiedzy, form produktu turystycznego dających nowe doświadczenia. Yeoman zauważa, że spośród wielu czynników rosnący wpływ na zachowania turystów będą miały wydarzenia (*events*), odbywające się w aglomeracjach [Yeoman 2008, s. 78]. Z kolei Bednarczyk zwraca uwagę na następujące czynniki: kapitał ludzki, infrastrukturę informatyczną, warunki instytucjonalne oraz system innowacji [Bednarczyk (red.) 2011, s.16].

W świetle dotychczasowych rozważań uznano, że w nowych warunkach istotnymi czynnikami lokalizacji podmiotów turystycznych są:

- dobra dostępność komunikacyjna,
- dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna i paraturystyczna,
- wysoko wykwalifikowany, o różnym profilu kapitał ludzki, oferowany w postaci działania wysoko sprawnego i elastycznego układu społeczno-gospodarczego, zdolnego do szybkiej dyfuzji i/lub absorpcji innowacji,
- dogodne warunki finansowe, np. ulgi i zwolnienia podatkowe, dofinansowanie inwestycji, atrakcyjne ceny nieruchomości pod działalność turystyczną,

- stabilne przepisy prawne i sytuacja polityczna, profesjonalizm administracji regionalnej i lokalnej,
- wysoka chłonność rynku lokalnego,
- wysoka jakość życia mieszkańców (szczególnie jakość instytucji kultury, oświaty i rozrywki), w tym środowiska przyrodniczego i bezpieczeństwa publicznego,
- występowanie sfery B+R (przykładowo jednostek naukowo-badawczych),
- efektywne struktury i relacje lokalne (kapitał społeczny), wysoki zakres kooperacji stanowiącej skutek tendencji decentralizacyjnych i poszukiwania efektów synergicznych.

Nastąpiła zmiana znaczenia czynników z uwarunkowań związanych z kapitałem rzeczowym i dostępnością siły roboczej na rzecz determinant związanych z innowacyjnością, informacją i wiedzą. Wprawdzie nadal lokalizacja walorów turystycznych w wielu wypadkach jest warunkiem podstawowym (przede wszystkim w przypadku rozwoju turystyki wypoczynkowej), ale niewystarczającym. W nowych warunkach autorzy podkreślają znaczenie infrastruktury turystycznej i paraturystycznej [Gołembski (red.) 1999, s. 49-51] umożliwiającej ich wykorzystanie, możliwości wyłonienia lidera (przywódcy), obdarzonego wizją osiągania wspólnych celów, a także klimat mobilizacji społecznej [Kusa 2008, s. 515-517; Kozak 2008, s. 38-59]¹.

Z analizy literatury wynika, że jednym z podstawowych czynników jest klimat kooperacji, umożliwiający uzyskanie efektu synergicznego, co pozwala stworzyć odpowiednie warunki dla wymiany informacji, pomysłów, a następnie powstania zaufania. Prowadzi ono do zjawisk innowacyjnych i rozwija nowe formy przedsiębiorczości. Jest to szczególnie ważne dla podmiotów turystycznych, wśród których przeważają mikro, małe i średnie, dysponujące ograniczonymi zasobami, tworzącymi kompleksowy produkt turystyczny obszaru. Istotne znaczenie dla rozwoju gospodarczego ma geograficzna bliskość kooperujących firm, która jest jednym z atrybutów klastrów. Klaster to sieć powiązań i interakcji dająca zdolność do generowania trwałej przewagi konkurencyjnej w ramach danej lokalizacji [Olejniczak 2003, s. 56]. Współczesne, dynamicznie zmieniające się otoczenie wymusza odejście od dotychczasowych paradygmatów konkurencji opartej wyłącznie na rywalizacji i przejście do koncepcji konkurencji opartej na kooperacji. Uzyskany efekt synergii pozwala efektywniej wykorzystać potencjał każdego z podmiotów klastra, przyczyniając się do ogólnego wzrostu poziomu generowanej wiedzy i innowacji.

3. Identyfikacja skupisk podmiotów turystycznych w Polsce

Do identyfikacji skupisk podmiotów turystycznych wykorzystywane zostały metody ilościowe np. współczynnik lokalizacji LQ (*Location Quotient*) uwzględniający liczbę podmiotów². Wskaźnik ten jest miarą koncentracji działalności na obszarze

¹ Jak podkreśla M.W. Kozak, liczne, choć rozproszone świadectwa empiryczne przekonują, że w podobnych do siebie lokalizacjach podmioty gospodarcze mogą osiągać różne wyniki.

² Oprócz liczby podmiotów można wykorzystać wartość dodaną, liczbę zatrudnionych lub dochody.

badanym w odniesieniu do obszaru referencyjnego (np. powiatu, województwa, kraju). Zakłada on jednakowy poziom produktywności w obszarze referencyjnym oraz ujednoczoną lokalną konsumpcję³.

Badaniem objęto podmioty turystyczne w poszczególnych województwach. Identyfikacja podmiotów turystycznych nie jest zadaniem prostym i jednoznacznym. W Polskiej Klasyfikacji Działalności Gospodarczej podmioty turystyczne znajdują się w różnych sekcjach, między innymi w sekcji H, I, N. Do badania koncentracji podmiotów turystycznych przyjęto te, które stanowią w PKD sekcję I, związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. Działalność związana z zakwaterowaniem (dział 55) służy wyłącznie turystom, natomiast klientem usług gastronomicznych są odwiedzający oraz stali mieszkańcy. Dlatego analizę identyfikacji skupisk ograniczono do działu 55. Zakres czasowy w badaniu stanowiły dwa skrajne lata: 2009 i 2012.

Tabela 1. Wskaźniki lokalizacji LQ dla sekcji I oraz działu 55 w poszczególnych województwach w latach 2009 i 2012

Województwa	LQ _{D55}		Δ LQ _{D55}
	2009	2012	x
Dolnośląskie	0,8944	0,9603	0,073
Opolskie	0,4103	0,4210	0,026
Łódzkie	0,3197	0,3766	0,177
Mazowieckie	0,3783	0,4154	0,098
Małopolskie	1,6846	1,6475	-0,022
Śląskie	0,4650	0,4937	0,061
Lubelskie	0,5101	0,5875	0,151
Podkarpackie	0,6313	0,7388	0,170
Podlaskie	0,5507	0,5883	0,068
Świętokrzyskie	0,5067	0,5632	0,111
Lubuskie	0,6257	0,6549	0,046
Wielkopolskie	0,4104	0,4574	0,114
Zachodniopomorskie	3,8894	3,7680	-0,031
Kujawsko-pomorskie	0,4014	0,4614	0,149
Pomorskie	3,4290	3,1009	-0,095
Warmińsko-mazurskie	1,0960	1,1570	0,055

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych [GUS 2013].

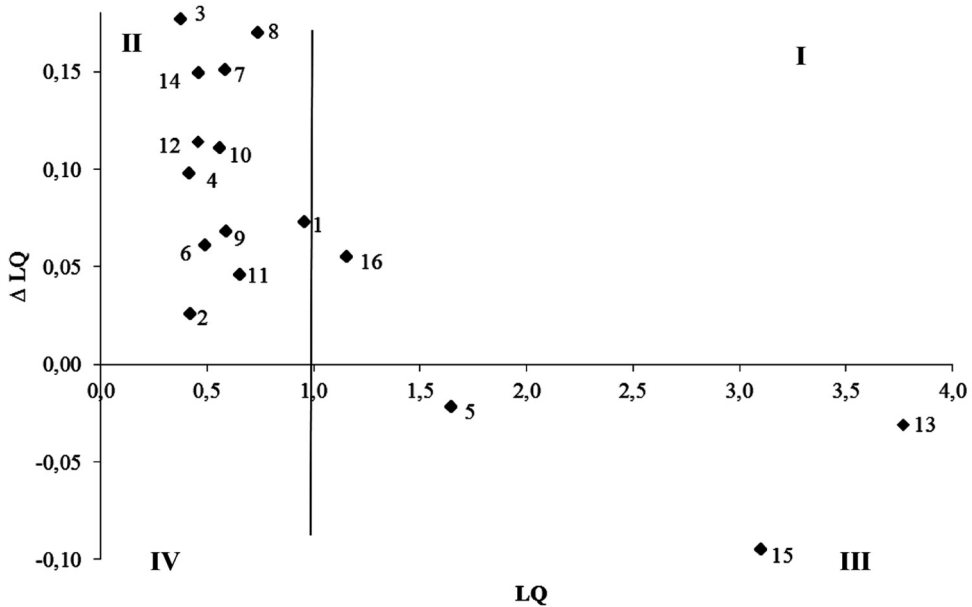
³ Wskaźnik lokalizacji obliczono według wzoru $LQ = (E_{ib}/E_b)/(E_{ir}/E_r)$ gdzie: E_{ib} – zmienna w sektorze i , w obszarze badanym b , w danym okresie t , E_b – zmienna we wszystkich sektorach w badanym obszarze b , w danym okresie t , E_{ir} – zmienna w sektorze i , w obszarze referencyjnym r , w danym okresie t , E_r – zmienna we wszystkich sektorach w obszarze referencyjnym r , w danym okresie t [Isserman 1977, s. 33-41].

Wartość $LQ > 1$ oznacza, że w obszarze badanym znajduje się większa liczba podmiotów turystycznych niż średnio w obszarze referencyjnym. Analizując wyniki zaprezentowane w tab. 1, zauważyć można dużą koncentrację podmiotów turystycznych w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, małopolskim i warmińsko-mazurskim. W trzech pierwszych wymienionych województwach (należących do tradycyjnie odwiedzanych przez turystów) dostrzega się ujemną dynamikę rozwoju. Województwa te od lat budują swoją tożsamość turystyczną, a ich ujemna dynamika rozwoju potencjału może wynikać z nasycenia rynku podmiotami turystycznymi. Dalszy rozwój wiązać się będzie z działaniami na rzecz jakości produktu turystycznego. Najwyższą dodatnią dynamikę rozwoju potencjału podmiotów turystycznych zaobserwowano w województwach: łódzkim, podkarpackim, lubelskim i kujawsko-pomorskim.

Analiza wartości wskaźnika lokalizacji oraz jego dynamiki w badanym okresie pozwala zakwalifikować poszczególne województwa do jednej z czterech grup. Najbardziej pożądaną sytuację przedstawia grupa I obejmująca te województwa, które posiadały wysoki wskaźnik lokalizacji podmiotów gospodarki turystycznej $LQ > 1$ oraz dodatnią dynamikę rozwoju ($\Delta LQ > 0$). Podmioty turystyczne działające w tej grupie są „kołem napędowym” regionalnej gospodarki. Grupę II stanowią województwa, które charakteryzowały się niskim poziomem lokalnej koncentracji przedsiębiorstw turystycznych ($LQ < 1$), ale wykazały dodatnią dynamikę rozwoju. Podmioty turystyczne działające w województwach należących do grupy II mogą stać się potencjalnym źródłem dochodów dla regionów. Do grupy III zaliczono podmioty turystyczne, które na początku analizowanego okresu wykazywały wysoki wskaźnik koncentracji, ale ich znaczenie gospodarcze znacznie zmniejszyło się i zanotowały ujemną dynamikę rozwoju ($\Delta LQ < 0$). W przypadku tej grupy podmiotów warto przeanalizować przyczyny spadku potencjału rozwoju skupisk. Najmniejszy potencjał rozwoju skupisk podmiotów turystycznych występuje w województwach zaliczanych do grupy IV, tj. o niskiej wartości wskaźnika lokalizacji i ujemnej jego dynamice. Wynika analizy przedstawiono na rys. 1.

Do grupy pierwszej zakwalifikowano tylko województwo warmińsko-mazurskie, do grupy III województwa tradycyjnie związane z turystyką, tj. małopolskie, zachodniopomorskie i pomorskie, w grupie drugiej znalazły się pozostałe regiony, zaś IV grupą stanowi zbiór pusty. Warto zauważyć, że województwo dolnośląskie, mające dodatnią dynamikę rozwoju potencjału podmiotów turystycznych oraz wskaźnik lokalizacji kształtujący się w granicach liczby 1, z całą pewnością, zachowując dzisiejsze tempo zmian, w najbliższych latach znajdzie się w grupie I.

Zidentyfikowane skupiska podmiotów turystycznych mają możliwości tworzenia klastrów. Jednak w praktyce nie zawsze terytorialna koncentracja podmiotów turystycznych przyczynia się do tworzenia klastrów. Na podstawie analizy treści portali www.pi.gov.pl i www.klastrypolskie.pl zidentyfikowano 20 funkcjonujących klastrów turystycznych. Cztery z nich działają w województwie warmińsko-mazurskim, po trzy w podlaskim i kujawsko-pomorskim, po dwa w lubelskim, podkarpac-

Objaśnienia: województwa 1 – dolnośląskie, 2 – opolskie, 3 – łódzkie, 4 – mazowieckie, 5 – małopolskie, 6 – śląskie, 7 – lubelskie, 8 – podkarpackie, 9 – podlaskie, 10 – świętokrzyskie, 11 – lubuskie, 12 – wielkopolskie, 13 – zachodniopomorskie, 14 – kujawsko-pomorskie, 15 – pomorskie, 16 – warmińsko-mazurskie.

Rys. 1. Klasyfikacja koncentracji podmiotów gospodarki turystycznej działu 55 w województwach ze względu na wartość i dynamikę wskaźnika lokalizacji LQ

Źródło: opracowanie własne.

kim i świętokrzyskim i po jednym w zachodniopomorskim, lubuskim i opolskim. W województwie dolnośląskim, pomimo dużej koncentracji potencjału turystycznego, nie odnotowano funkcjonowania klastrów na wymienionych portalach. Jednakże struktury klastrów zostały tu zidentyfikowane jako porozumienia współpracy między podmiotami turystycznymi i przedsiębiorstw z innych branż. Przykładem takiego klastra jest Via Sudetica w Bolesławcu, będąca skupiskiem podmiotów turystycznych i przemysłu ceramicznego, lub transgraniczny polsko-niemiecki klaster EuroRegio Vital(e) łączący podmioty turystyczne z saksońskim producentem samochodów Robur. Samochody odgrywają niespotykaną dotąd rolę mobilnej informacji turystycznej, a celem klastra jest tworzenie i propagowanie sieci kultury postindustrialnej.

Mając świadomość, że współczynnik lokalizacji nie jest wystarczającym sposobem identyfikacji województw, na terenie których mogą wystąpić skupiska podmiotów turystycznych, badanie uzupełniono analizą czynników lokalizacji charakterystycznych dla obserwowanych (wyżej opisanych) zmian.

Dla uzyskania oceny wpływu wybranych czynników zastosowano syntetyczną miarę rozwoju. Procedura miary syntetycznej pozwala dokonać takich przekształceń, aby cechy, które w pierwotnej postaci są niesumowalne i nieporównywalne, mogły w ostateczności tworzyć jeden wektor liczbowy charakteryzujący daną funkcję. Cele badawcze opracowania wymagają, aby miara spełniała przynajmniej następujące warunki:

- 1) była unormowana w przedziale $\langle 0;1 \rangle$,
- 2) pozwalała określić odległość między obiektami,
- 3) zakładała istnienie cech stymulant, cech destymulant i cech nominant,
- 4) uwzględniała szerokie spektrum identyfikatorów badanego problemu (dowolnie liczny zbiór cech),
- 5) relatywizowała poziom funkcji w poszczególnych obiektach przestrzennych – województwach.

Spośród różnych propozycji miar syntetycznych do badania wykorzystano – jako spełniającą powyższe warunki – miarę syntetyczną D. Strahl [1990]. Pozwala ona opisać każdą funkcję za pomocą zbioru cech diagnostycznych spełniających warunki, z których najważniejsze to: uniwersalny charakter cechy, dostępność i wiarygodność informacji, duża zdolność do dyskryminacji badanych jednostek, brak skorelowania z innymi cechami, zmienność.

Do zilustrowania wpływu czynników na tworzenie struktur klastrowych wybrano następujące cechy:

1) drogi ekspresowe i autostrady na 100 km² (uzasadnienie: cecha opisująca wysoką jakość dostępności komunikacyjnej, istotny czynnik ze względu na mobilność popytu turystycznego),

2) ludność na 1 uczelnię z kierunkiem turystyka oraz jednostki naukowo-dydaktyczne (kształcące na kierunkach i/lub specjalnościach i/lub specjalizacjach związanych z turystyką) z kategorią A (w ocenie parametrycznej) na 1000 pracowników turystycznych (uzasadnienie: cecha charakteryzująca wykwalifikowany personel turystyczny, przy założeniu, że wszyscy absolwenci pozostają w miejscach wykształcenia),

3) turyści na 1000 mieszkańców (uzasadnienie: cecha pozwalająca ocenić chłonność rynku lokalnego),

4) przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (uzasadnienie: cecha wyrażająca jakość życia mieszkańców, określająca potencjał dla rozwoju instytucji kultury, rozrywki i edukacji),

5) podmioty turystyczne na 1 jednostkę B+R⁴ (uzasadnienie: cecha opisująca możliwości utworzenia klastra i dyfuzji innowacji),

⁴ Jednostkami B+R według metodologii GUS są: jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe, jednostki obsługi nauki, jednostki rozwojowe, szkoły wyższe i pozostałe jednostki prowadzące prace badawczo-rozwojowe.

6) podmioty turystyczne na 1 Lokalną Organizację Turystyczną (uzasadnienie: cecha charakteryzująca regionalny kapitał społeczny i zakres kooperacji w turystyce),

7) przeciętna cena 1 m² działki budowlanej w stolicach województw (uzasadnienie: cecha atrakcyjność nieruchomości pod działalność turystyczną).

Wszystkim cechom diagnostycznym przypisano stałą wagę (równą 1), nadając im w ten sposób jednakowe znaczenie. Wyniki wpływu wybranych czynników na tworzenie struktur klastrowych zaprezentowano w tab. 2.

Tabela 2. Wartość miary agregatywnej

Lp.	Województwa	Miara	Ranking
1	dolnośląskie	0,5893	2
2	opolskie	0,3868	16
3	łódzkie	0,4657	12
4	mazowieckie	0,5669	3
5	małopolskie	0,5297	7
6	śląskie	0,4640	13
7	lubelskie	0,5036	10
8	podkarpackie	0,3877	15
9	podlaskie	0,5394	5
10	świętokrzyskie	0,4466	14
11	lubuskie	0,5318	6
12	wielkopolskie	0,5530	4
13	zachodniopomorskie	0,5237	8
14	kujawsko-pomorskie	0,4723	11
15	pomorskie	0,5165	9
16	warmińsko-mazurskie	0,6035	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [GUS 2013; POT 2013; MNiSW 2013; *Oto dom* 2013].

Uzyskane wartości miernika syntetycznego (tab. 2) wyznaczone dla każdego z 16 badanych województw pozwoliły na ich liniowe uporządkowanie i pogrupowanie w cztery skupiska. Kolejne grupy województw z punktu widzenia skupisk potencjału podmiotów turystycznych wyodrębniono przez dodanie do minimalnej wartości miernika syntetycznego odpowiednio jednego, dwóch i trzech odchyłeń standardowych wartości wskaźnika syntetycznego.

Na podstawie wartości miernika syntetycznego można wyróżnić grupę województw, w których znaczenie badanych czynników lokalizacji w tworzeniu skupisk podmiotów turystycznych jest bardzo małe. Do tej grupy należą następujące województwa: opolskie, podkarpackie, świętokrzyskie. Przeprowadzona procedura

obliczeniowa pozwoliła na wskazanie grupy województw, w których znaczenie badanych czynników lokalizacji w tworzeniu skupisk podmiotów turystycznych jest małe. Tu znalazły się województwa: łódzkie, śląskie, lubelskie i kujawsko-pomorskie. Z kolei województwa mazowieckie, małopolskie, podlaskie, lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie i pomorskie stanowią grupę regionów, w których analizowane czynniki odgrywają dużą rolę w tworzeniu skupisk podmiotów turystycznych. Natomiast grupę województw, w których znaczenie badanych czynników lokalizacji w tworzeniu skupisk podmiotów turystycznych jest bardzo duże, stanowią tylko dwa województwa: dolnośląskie i warmińsko-mazurskie.

4. Zakończenie

Przeprowadzone badania upoważniają do stwierdzenia, że postawiona we wstępie hipoteza została częściowo zweryfikowana pozytywnie, gdyż tylko w dwóch województwach badane czynniki odgrywają istotną rolę w tworzeniu skupisk podmiotów turystycznych. Należy stwierdzić, że tradycyjne czynniki mają nadal duże znaczenie w lokalizacji podmiotów gospodarczych, w tym turystycznych (np. dostępność komunikacyjna). Podobne wnioski przedstawiła Sassen badająca rozwój dużych aglomeracji [2005, s. 27-43].

Na podstawie analizy uzyskanych wyników można dokonać identyfikacji potencjału rozwoju skupisk podmiotów turystycznych. Największy potencjał z punktu widzenia wyodrębnionych czynników i przyjętych cech występują w województwach: warmińsko-mazurskim i dolnośląskim, a najmniejszy w opolskim.

Przedstawione badania mają określone ograniczenia, a do najważniejszych można zaliczyć:

- weryfikację ustalonych czynników,
- dobór zestawu cech opisujących w jak najlepszy sposób wyodrębnione czynniki,
- ustalenie podejścia agregatowego do pomiaru badanego zjawiska.

Likwidacja powyższych słabości jest możliwa w wyniku podjęcia pogłębionych prac pomiarowych. Przedstawione wyniki badań mają jedynie charakter wstępny.

Literatura

- Alejsiak W., *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Wydawnictwo Albis, Kraków 1999.
- Bednarczyk M. (red.), *Zarządzanie konkurencyjnością biznesu turystycznego w regionach*, Wydawnictwo Fachowe CeDeWu.pl, Warszawa 2011.
- Budner W., *Lokalizacja przedsiębiorstw*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2003.
- Christaller W., *Some considerations of tourism location in Europe: the peripheral regions underdeveloped countries – recreation Areas*, „Papers, Regional Science Association” 1964, vol. 12, no. 2.
- Cohen E., *Towards a sociology of international tourism*, „Social Research” 1972, vol. 39, no. 1.
- Golebski G. (red.), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, PWN, Warszawa-Poznań 1999.
- GUS Bank Danych Lokalnych, 2013, www.stat.gov.pl (dostęp 15.09.2013).

- Isserman A., *The location quotient approach for estimating regional economic impacts*, "Journal of the American Institute of Planners" 1977, no. 43.
- Korenik S., Słodczyk J. (red.), *Podstawy gospodarki przestrzennej – wybrane aspekty*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2005.
- Kozak M.W., *Koncepcje rozwoju turystyki*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2008, nr 1.
- Kusa R., *Uwarunkowania rozwoju klastrów turystycznych*, [w:] *Zarządzanie organizacjami w gospodarce opartej na wiedzy*, Szkoła Letnia Zarządzania 2008, www.zarz.agh.edu.pl (dostęp: 2.09.2013).
- MNiSW Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2013, www.nauka.gov.pl (22.09.2013).
- Nowińska-Łażniewska E., *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Olejniczak K., *Apetyt na grona? Koncepcja gron oraz koncepcje bliskoznaczne w teorii i praktyce rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 2.
- Oppermann M., *Tourism space in developing countries*, "Annals of Tourism Research" 1993, no. 20, vol. 3.
- Oto dom, portal o cenach nieruchomości 2013, www.otodom.pl (20.09.2013).
- POT Polska Organizacja Turystyczna 2013, www.pot.gov.pl (10.09.2013).
- Sassen S., *The global cities: introducing a concept*, "Brown Journal of World Affairs" 2005, vol. XI, no. 2.
- Stawasz D. (red.), *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju regionu – teoria i praktyka*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.
- Strahl D., *Metody programowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, PWE, Warszawa 1990.
- Yeoman I., *Tomorrow's Tourist. Scenarios & Trends*, Future Foundation, Butterworth-Heinemann, 2008.

CHANGES IN FACTORS OF TOURISM ENTITIES LOCATION

Summary: The objective of the article is to identify the agglomerations of tourism entities and to recognize the impact of determining the development of these agglomerations' potential. The study results from the analysis of reference sources and their empirical verification by applying the LQ location index and D. Strahl's synthetic measure. In new conditions the traditional location factors lose significance for the benefit of the new ones, such as e.g.: market absorption, social capital and the scope of cooperation, well qualified and presenting different profiles human resources or favourable financial conditions. The identification of tourism entities agglomerations does not represent an easy or unequivocal task and, therefore, quantitative and qualitative methods are applied. The conducted research shows that as few as two regions in Poland, i.e. Warmińsko-Mazurskie and Lower Silesian voivodeships implement new location factors for the development of tourism entities agglomerations.

Keywords: factors of location, tourism entity, cluster.